

पर्यापर्यटनका संभावना र आयाम

शब्दभण्डार

१. दिइएका शब्द र अर्थबिच जोडा मिलाउनुहोस्:

शब्द	अर्थ
(क) पारिस्थितिक प्रणाली	परिस्थितिका कारण निम्तिने प्रणाली
(ख) विहङ्गम दृष्टि	आकाशमा उडिरहेको चरालेजस्तै कुनै कुरालाई हेर्ने काम
(ग) तृणहारि	दुबो, पराल, खर आदि घाँसपात खाने
(घ) कटिबन्ध	पृथ्वीका दुई ध्रुवका बिच भू-भागलाई हावापानी आदिको हिसाबले बाँडिने भाग
(ङ) पर्यापर्यटन	पर्यावरण, प्राकृतिक सम्पदा तथा सांस्कृतिक विविधताका कारण हुने पर्यटन
(च) जलक्रीडा	पानीमा गर्न सकिने विभिन्न खेल मनोरञ्जन
(छ) पर्यावरणमैत्री	वतावरण सुहाउँदो
(ज) प्रतिकूल प्रभाव	पक्षमा नभएको प्रभाव
(झ) हिमाच्छादित छाना	हिउँ नै हिउँले ढाकिएको छाना

२. दिइएका शब्दहरूको अर्थ शब्दकोशका सहायताले पत्ता लगाउनुहोस्:

शब्द	अर्थ
लवज	बोली
वायुमण्डल	पृथ्वीको चारैतिर रहेको हावाको आवरण
सञ्जल	जाल
लीन	काममा एकाग्र भई लागेको, तन्मय भएको
नभचर	आकाशमा उड्ने पंक्षी, आकाशे चरी
अक्षांश	पृथ्वीको अक्ष र भूमध्येरेखाको समानान्तरमा कोरिन सक्ने कल्पित रेखामध्ये कुनै एक
शीतोष्ण	चिसो र तातो बराबरी रहेको, समान जलवायु
सीमसार	पानी कहिल्यै नसुक्ने जमिन, चिसमिरो जग्गा

३. पाठबाट दशओटा आगन्तुक शब्द पहिचान गरी वाक्यमा प्रयोग गर्नुहोस्

○ इको फ्रेन्डली - इको फ्रेन्डली वातावरणका लागि प्रयास जरूरी छ।

इकोटुरिजम - नेपालमा इकोटुरिजमको संभावना छ।

इकोलोजी -

हवेल - हवेल पृथ्वीको सबैभन्दा ठूलो प्राणी हो।

खडा - राष्ट्र उन्नतिका लागि पर्यटन विकासका आधार खडा गर्नु आवश्यक छ।

मिटर - सगरमाथाको उचाइ ८८४८ मिटर छ।

बिलकुल - परीक्षाका बेला मात्र पढ्नुपर्छ भन्ने उसको कुरा मलाई बिलकुल मन परेमा

डलर - अमेरिकाको पैसालाई डलर भन्दछन्।

पैसा - आफूले कमाएको पैसाको सदुपयोग गर्न सक्नुपर्छ।

च्याफिटड - भोटेकोसीमा च्याफिटड गर्दा निकै रमाइलो भयो।

४. पाठबाट पर्यटन र पर्यावरणसँग सम्बन्धित दश ओटा शब्द पहिचान गरी लेख्नुहोस्:

○ वासस्थान, जैविक पदार्थ, जीव, पास्थितिक प्रणाली, वनस्पति, जलचल, हिमाच्छादित, उष्ण, जलबिहार, जलवायु

बोध र अभिव्यक्ति

१. दिइएका प्रश्नको उत्तर दिनुहोस् :

(क) पर्यावरण पाठ कति अनुच्छेदमा संरचित छ?

○ यो पाठ १० अनुच्छेदमा संरचित छ।

(ख) सबैभन्दा लामो अनुच्छेद कुन हो र कति वाक्यमा संरचित छ ?

○ सबैभन्दा लामो अनुच्छेद सातौँ अनुच्छेद हो र यसमा १८ ओटा वाक्य छन्।

(ग) सबैभन्दा छोटो अनुच्छेदमा कति वाक्यहरू छन् र कुन हो ?

○ सबैभन्दा छोटो अनुच्छेद अन्तिम अनुच्छेद वा दशौँ अनुच्छेद हो र यसमा तिन वाक्य छन्।

२. दिइएका विषय सन्दर्भ कुनकुन अनुच्छेदमा छन्?

○ (अ) पृथ्वीका वनस्पति र प्राणी एक अर्कामा निर्भर रहने
- अनुच्छेद २ (दुई)

(आ) पृथ्वीमा भिन्नभिन्न वन्य परिस्थितिक प्रणालीको चर्चा नै
- अनुच्छेद ४ (चार)

(इ) नेपालको पर्यावरणीय भिन्नतालाई पाँचतले घरसँग तुलना
- अनुच्छेद ६ (छ)

(ई) इकोसिस्टम शब्दको परिचय
- अनुच्छेद १ (एक)

(उ) पर्यावरणको विकास गरी नेपालमै रोजगारको अवसर प्रदान गर्नुपर्ने

- (ऊ) पर्यटकीय गतिविधि विभिन्न पर्यावरण मैत्री नीतिनियम, कानून र आचार संहिता बनाई लागु गर्नुपर्ने,
- अनुच्छेद ९(नौ)

पाठको दोस्रो अनुच्छेद पढ्नुहोस् र सोधिएका प्रश्नहरूको उत्तर दिनुहोस् :

३.

- (क) जलचरहरू के खाएर बाँच्छन् ?
 ○ जलचरहरू घाँस, पात, लेउ, भ्याउ र ह्वेलजस्ता ठूला जलचर साना माछा खाएर बाँच्छन् ।
- (ख) जमिनले पोषण कसरी प्राप्त गर्दछ ?
 ○ पशुपन्छी वा वनस्पति मरे, सडेर जमिनले पोषण प्राप्त गर्दछ ।
- (ग) आहाराको सञ्जाल कसरी निर्माण हुन्छ ?
 ○ प्राणी, वनस्पति तथा शौर्य शक्तिका माध्यमबाट नै प्राणीको लागि आहाराको सञ्जाल निर्माण हुन्छ ।
- (घ) प्राणीहरू किन जन्मन्छन् र मर्छन् ?
 ○ पारिस्थितिक प्रणालीलाई यथावत् राख्न प्राणीहरू जन्मन्छन् र मर्छन् ।

४.

दिइएको निबन्धांश पढी सोधिएका प्रश्नहरूको छोटो उत्तर लेख्नुहोस्:
 विहङ्गम दृष्टिले विचार गर्दा सम्पूर्ण पृथ्वी एउटा घर हो, गृह हो । यहाँ जल, स्थल, वायु, आकाश र तेज (प्रकाश) यी पाँच तत्त्व (पञ्चतत्त्व) का बिच जलचर, स्थलचर, नभचर र सबै चराचर आफ्नो जीवन बिताउँदछन् । पृथ्वीलाई छोडेर अन्य ग्रहमा जीवात्माको अस्तित्व भेटिएको छैन । त्यसैले हामी सबैले यही बाँच्नुपर्छ, यही मर्नुपर्छ । यो सिवाय अरु जाने ठाउँ छैन । पृथ्वीको पारिस्थितिक प्रणालीलाई बिथोल्दियाँ भने हाम्रै अस्तित्व सड्कटमा पर्छ । हालका दिनमा जलवायु परिवर्तनका विषयमा विशेष गरेर वायुमण्डल प्रदूषणका कारण पृथ्वी सतह अप्रत्यासित ढङ्गले ताल्ने क्रमलाई लिएर विशेष चिन्ता र चासो हाम्रो सामु तेर्सिएको छ ।

प्रश्नहरू

- (क) पृथ्वी नै सबैको साभा घर हो, कसरी?
 ○ पृथ्वी प्राणी तथा वनस्पतिको लागि उत्तम घर हो । पृथ्वी नै एकमात्र यस्तो ग्रह हो जहाँ अनेक प्राणी, जलचर, उभयचर, नभचर र चराचरको अस्तित्व सम्भव छ । पृथ्वीबाहेक अन्य ग्रहमा हालसम्म प्राणीको अस्तित्व सम्भव भेटिएको छैन । सम्पूर्ण प्राणीहरू यहीं जन्मन्छन् र मर्छन् । त्यसैले पृथ्वीलाई सबैको साभा घर भनिएको हो ।
- (ख) वायुमण्डल प्रदूषणका कारण पृथ्वीको सतह अप्रत्यासित ढङ्गले ताल्ने क्रमलाई लिएर किन चासो र चिन्ता बढेको छ ?
 ○ पृथ्वी सबै प्राणीको साभा घर हो । यसको आफ्नै प्रकारको पारिस्थितिक प्रणाली छ । यस प्रणालीमा विशेष गरेर मानव क्रियाकलापका कारण प्रतिकूल असर परिरहेको छ जसका कारण पृथ्वीको सतह अप्रत्यासित ढङ्गले ताल्ने क्रम बढिरहेको छ । पृथ्वीको तापक्रम अत्यधिक बढेमा मानव लगायत वनस्पति तथा

अनेक प्राणीको अस्तित्व सङ्कटमा पर्ने हुनाले तापक्रम बढ्ने क्रम सबैको चिन्ता र चासोको विषय बनेको हो ।

५. दिइएको निबन्धांश पढी सोधिएका प्रश्नहरूको छोटो उत्तर दिनुहोस्:
- पर्यटकीय गतिविधिहरू जल, स्थल र आकाशमा समेत सञ्चालन हुने गर्छन् । पर्वतारोहण, पदयात्रा, जङ्गलसफारी, वन्यजन्तु अवलोकन, भिरमाहुरीको मह सङ्कलन जस्ता अद्वितीय परम्पराको दृश्यावलोकन, पर्वतीय बाइकयात्रा, घोडसवार, रक क्लाइम्बिङ, प्राकृतिक गुफा अन्वेषण र अवलोकन, हिउँ चिप्लेटी, गल्फलगायतका अरू खेलकुद पनि स्थलगत क्रियाकलाप हुन् । ती सबै प्रकारका क्रियाकलाप सम्पन्न गर्न पर्यापर्यटनका विभिन्न आचारसंहिता पृथक् रूपमा निर्माण गरेर तिनको सम्मान गर्न र गराउन सक्नुपर्छ । त्यस्तै जलक्रिडाहरू च्याफिट्ङ, कायाकिङ, क्यानोइङ, बोटिङ, मत्स्य बिहार आदिका सम्बन्धमा पनि पर्यापर्यटनका सिद्धान्त र आचारसंहिता पालना हुनुपर्छ । आजभोलि नेपालको आकाशमा पर्वतीय उडानहरू, ह्यान्ड ग्लाइडिङ, पाराग्लाइडिङ, अल्ट्रा लाइट एयर क्राफ्ट, हट एयर बेलुन, स्काइ डाइभिङ आदि विभिन्न पर्यटकीय क्रियाकलापसँगै बन्जी जम्पिङ जस्तो साहसी पर्यटन पनि लोकप्रिय बन्दै छ । पर्यावरणको दृष्टिले स्वच्छ वायु र स्वच्छ आकाश कायम गर्न पर्यटकीय क्रियाकलापलाई पर्यावरण मैत्री बनाउनै पर्ने हुन्छ । पर्यापर्यटनको बृहत् दायराभित्र ग्रामीण पर्यटन, सांस्कृतिक पर्यटन, तीर्थाटन, आध्यात्मिक पर्यटनलगायत शैक्षिक भ्रमण एवम् अनुसन्धानमूलक पर्यटन पनि फस्टाउन थालेको छ । यी सबै क्रियाकलाप हाम्रा पारिस्थितिक प्रणालीभित्रै सम्पन्न हुने कुरा हुन् । हाम्रो पारिस्थितिक प्रणालीलाई स्वस्थ र दिगो बनाइराख्न पर्यटन व्यवसायलाई पर्यावरणमैत्री नीति, नियम, कानून र आचारसंहिताको पालना हुनुपर्छ ।

(क) पर्यटकीय गतिविधिका क्षेत्रहरू के -के हुन्?

○ पर्यटकीय गतिविधिहरू जल, स्थल र आकाशमा सञ्चालन गर्न सकिन्छ । स्थलमा पर्वतारोहण, पदयात्रा, जङ्गल सफारी, वन्यजन्तु अवलोकन, भिर माहुरीको मह सङ्कलन, पर्वतीय बाइकयात्रा, घोडसवार रक क्लाइम्बिङ गुफा अन्वेषण, हिउँ चिप्लेटी जस्ता गतिविधि पर्दछन् । जल गतिविधि अन्तर्गत च्याफिट्ङ, कायाकिङ, क्यानोइङ बोटिङ, मत्स्य बिहार पर्दछन् भने आकाशमा पर्वतीय उडान, ह्यान्ड ग्लाइडिङ, पाराग्लाइडिङ, अल्ट्रालाइट एयर क्राफ्ट, हट एयर बेलुन स्काइ डाइभिङ आदि गतिविधिहरू पर्दछन् ।

(ख) पर्यापर्यटनका निम्ति आचारसंहिता कसलाई र किन आवश्यक छ?

○ पर्यापर्यटनका निम्ति आचारसंहिता पर्यटन व्यवसायका लागि आवश्यक छ । पर्यटन व्यवसायभित्र यो व्यवसाय सञ्चालन गर्ने संघसंस्था, स्थानीय निकाय तथा राज्य संरचना पर्दछन् । पृथ्वीको पारिस्थितिक प्रणालीलाई स्वस्थ र दिगो बनाइराख्न तथा यसमा कहीं कतैबाट नकारात्मक असर पर्न नदिन, पर्यटन व्यवसायलाई पर्यावरणमैत्री बनाइराख्न आचारसंहिता आवश्यक पर्छ ।

६. उत्तर दिनुहोस्:

(क) जलवायुका दृष्टिकोणले पृथ्वीलाई कसरी वर्गीकरण गरिएको छ?
 जलवायुको दृष्टिकोणले पृथ्वीलाई उष्ण, उपउष्ण, शितोष्ण र हिमाच्छादित गरी चार भागमा वर्गीकरण गरिएको छ।

(ख) पर्यापर्यटनका विशेषताहरू उल्लेख गर्नुहोस्:
 पर्यापर्यटनका विशेषताहरू निम्नलिखित रहेका छन्: प्रकृति र पर्यावरणको आकर्षणमा आधारित हुनु, उद्योगको दिगोपनलाई पर्यावरणले सघाउनु, प्रकृति, प्राकृतिक सम्पदा, स्थानीय सांस्कृतिक निधि संरक्षण गर्ने किसिमको हुनु, पर्यटकले नयाँ अनुभव र चेतना प्राप्त गर्ने हुनु, प्रकृति संरक्षण र संवर्धनमा आर्थिक रूपले सहयोग पुऱ्याउने हुनु, अन्तर्राष्ट्रिय सद्भाव र भाइचारालाई सहयोग पुऱ्याउनु।

(ग) जल, थल र आकाशमा हुने पर्यटकीय गतिविधिहरू उल्लेख गर्नुहोस्।
 जल, थल र आकाशमा विभिन्न पर्यटकीय गतिविधिहरू सञ्चालन हुन्छन्। जलमा च्याफ्टड, बोटिङ, कायाकिङ, मत्स्य बिहार, क्यानोइङ जस्ता गतिविधि सञ्चालन हुन्छन्। थलमा पर्वतारोहण, पदयात्रा, जङ्गल सफारी, बाइक यात्रा, घोडसवार, रक क्लाइम्बिङ हिउँ चिप्लेटी, गल्फ जस्ता गतिविधि सञ्चालन हुन्छन् भने आकाशमा पर्वतीय उडान, ह्यान्ड ग्लाइडिङ, पाराग्लायडिङ, अल्ट्रालाइट एयरक्राफ्ट, हट एयर बेलुन, एकाइ डाइभिङ जस्ता गतिविधिहरू सञ्चालन हुन्छन्।

(घ) नेपालको पर्यावरणको विविधतालाई निबन्धमा कसरी वर्णन गरिएको छ?
 नेपालको पर्यावरणको विविधतालाई निबन्धमा बार्दलीसहितको पाँचतले घरको कल्पनामार्फत् विस्तृत रूपमा बुझाइएको छ। भुइँतलामा तराई, पहिलो तलामा चुरो मधेस, तथा टार बेसी दोस्रो तलामा पहाडी प्रदेश, तेस्रो तलामा पर्वतीय प्रदेश, चौथो तलामा उच्च पर्वतीय भाग र त्यसको शिरमा हिमाच्छादित छानका रूपमा हिमालहरू रहेको भन्दै पर्यावरणको विविधतालाई प्रस्तुत गरिएको छ।

७. व्याख्या गर्नुहोस्:

(क) पृथ्वीको पारिस्थितिक प्रणालीलाई बिथोलिएको भने हाम्रै अस्तित्व सङ्कटमा पर्छ।

पृथ्वीको आफ्नै पारिस्थितिक प्रणाली हुन्छ। पृथ्वी यसैको पारिस्थितिक प्रणालीमा यसको उत्पत्ति कालदेखि नै सञ्चालित छ। पृथ्वीका प्राणी तथा वनस्पति यसै पारिस्थितिक प्रणाली अन्तर्गत जन्मने बाँच्ने र मर्ने गर्दछन्। पृथ्वीका प्रत्येक प्राणी र वनस्पति एक अर्कामा निर्भर रहेर बाँचेका हुन्छन्। पृथ्वीबाहेक अन्य ग्रहमा प्राणी तथा वनस्पतिको अस्तित्व हालसम्म संभव देखिएको छैन। पृथ्वी प्राणी तथा वनस्पतिको साभा घर हो। पृथ्वीको पारिस्थितिक प्रणाली अनुसार यसको भौगोलिक बनोटअनुसार जाडो तथा गर्मी हुने, वर्षा हुने तथा जलवायुका अन्य गतिविधिहरू समयानुकुल भइरहेका हुन्छन् भने जलचर, थलचर, उभयचर तथा चराचरहरू जन्मने मर्ने र बाँच्ने क्रम चलिरहेको हुन्छ। यस

पृथ्वीको सर्वश्रेष्ठ प्राणी मानव हो र मानवले नै पृथ्वीको परिस्थितिक प्रणालीमा हानि नोक्सानी पुग्ने कार्य गर्‍यो भने मानव लगायत सम्पूर्ण प्राणी तथा वनस्पतिको अस्तित्व सङ्कटमा पर्छ ।

मानिसले पृथ्वीको यस प्रणालीमा हानि पुग्ने कार्य गर्नु हुँदैन । वनविनाश, नदी तथा जलस्रोको अत्याधुनिक दोहन, उद्योग तथा कलकारखानाबाट उत्पन्न हुने फोहोर, धुँवा तथा रासायनिक पदार्थको उचित व्यवस्थापन नगर्नाले तथा अत्याधुनिक सवारी साधनको प्रयोगले पृथ्वीको पारिस्थितिक प्रणालीमा प्रतिकूल असर परिरहेको छ । यसका कारण पृथ्वीको तापक्रम वृद्धि, जलवायु परिवर्तन, वन्यजन्तु तथा वनस्थतिको लोप, रोग, महामारी फैलने क्रम बढिरहेको छ । पृथ्वीको यस प्रणालीलाई हानि हुनबाट जोगाउने प्रमुख जिम्मा मानिसकै हो । मानिस सचेत नहुने हो भने कुनै दिन महासङ्कट आउन सक्ने संभावनालाई नकार्न मिल्दैन । पृथ्वीको प्राणी तथा वनस्पतिको अस्तित्व रक्षाको प्रमुख जिम्मा मानिसकै हो । आफ्नो अस्तित्वको सङ्कट नआओस् भन्नका लागि मानिसले पृथ्वीको पारिस्थितिक प्रणालीमा खलल पुग्ने काम गर्नु हुँदैन ।

- (ख) नयाँ पिँढीको विदेश पलायनलाई आफ्नै पर्यावरणको आकर्षणले नियन्त्रण गर्नु आजको माग पनि हो ।
- कुनै पनि मुलुकलाई समृद्ध बनाउन त्यहाँका युवापुस्ताको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ । युवापुस्तामा रहेको सीप, शक्ति र ज्ञानले नै राष्ट्रको सर्वाङ्गीण विकासमा योगदान पुऱ्याएको हुन्छ । हाम्रो जस्तो विकासोन्मुख मुलुकको समृद्धिको मेरुदण्ड पनि युवापुस्ता नै हुन् । हाम्रो देशका लाखौँ युवाहरू आज आफ्नो सीप, श्रम र ज्ञान विदेशी भूमिमा बेच बाध्य छन् । युवापुस्ताको शक्तिलाई मुलुककै उन्नतिका लागि खर्चेर यस देशलाई विकासको सगरमाथामा टेकाउनुपर्ने आजको आवश्यकता पनि हो । पर्यावरणीय विविधताले सम्पन्न मुलुक नेपालमा पर्यटन व्यवसायका अनेक सुनौला संभावना रहेका छन् । आजका दिनमा पर्यटन व्यवसायमा लाखौँ युवाहरू संलग्न भई स्वरोजगारको अवस्था सिर्जना हुन सक्ने कुरा हामी सबैले बुझेकै छौँ । रोजगारको खोजीमा विदेश गइरहेका लाखौँ युवाहरूलाई नेपालको पर्यावरणको आकर्षणले नियन्त्रण गर्न सक्नु आजको आवश्यकता हो । पर्यावरणीय विविधताको मोहनीले युवा पुस्तालाई स्वदेशमै रोक्नुपर्छ, यहाँका डाँडापाखामा पर्यटक घुमाएर होस् चाहे हिमाली हिउँमा चिप्लेटी खेलाएर होस् युवा पुस्ता आफ्नै मुलुकमा स्वरोजगार हुनुपर्छ । पर्यावरणीय विविधताका कारण यहाँ पर्यटक लोभिने र पर्यटन व्यवसाय फस्टाउने अनेक संभावना रहेका छन् । विदेश पलायन हुन चाहने युवापुस्ताले अब बुझ्नुपर्छ कि पर्यावरणीय विविधताको खानी, सुन्दरताको रानी हाम्रो मुलुक पर्यावरणको उपयोगकै कारण समृद्ध बन्न सक्छ । यहाँको विविधतायुक्त रमणीय भूगोलले विश्वलाई आकर्षण गरेको छ भने आफ्नै सन्तानलाई किन आकर्षण नगरोस् ।

हिमाल, पहाड र तराईको विविधता र त्यहाँ अवस्थित अनेक ताल तलैया, नदीनाला, भरना, वनजङ्गल गुफा, खाँच आदिका मनोरम दृश्य र तिनमा रहेको मोहनी जादूका कारण पर्यटन व्यवसाय सञ्चालन गर्न कुनै गान्हो छैन । पर्यटन व्यवसायमा सञ्चालन गर्न सके हामी आफ्नै मुलुकमा रोजगार पाउन सक्छौं, लाखौं युवाले विदेशी भूमिको आस गर्नु पर्दैन । विविधतायुक्त पर्यावरणको उपयोग गर्न राज्यसंरचनाले पनि उचित नियम कानुनका साथै आर्थिक लगानी समेत गर्नु आवश्यक छ भने युवा पुस्ताका लागि स्वरोजगारका अवसरको सिर्जना पनि गर्नुपर्ने देखिन्छ । जे होस् नेपाली सुन्दर पर्यावरणको विविधतालाई उपयोग गर्न सके युवा पुस्ताले जन्मभूमि चटक्क छोडेर विदेश पलायन हुनुपर्दैन ।

८. समीक्षात्मक उत्तर लेख्नुहोस्:

(क) नेपालको पर्यावरणले पर्यटनलाई कसरी सहयोग पुऱ्याएको छ?

नेपाल पर्यावरणीय विविधताले सम्पन्न सुन्दर मुलुक हो । हिमाल, पहाड र तराईको सानो भूगोलभित्र प्रकृतिले पर्यावरणीय विविधता र सुन्दरताको खानी नै हामीलाई सुम्पेको छ । विविधतायुक्त रमणीय पर्यावरणका कारण यहाँ पर्यटन व्यवसाय सञ्चाल गर्न सकिन्छ । पर्यटन व्यवसायका आधार भनेका पर्यटक हुन् र पर्यटकलाई मोहनी लगाउने, रमाइलोमा घुमाउने कुरा भनेकै नेपालका जादुमय प्राकृतिक छटाहरू हुन् । हामीलाई प्रकृतिले दिएको पर्यावरणभित्र अनेक सुन्दर प्राकृतिका अङ्गहरू हिमाल, पहाड, भरना, नदी, ताल, पोखरी, गुफा, वनजङ्गल आदि समेटिएका छन् जसका कारण हाम्रो मुलुक पर्यटकको पहिलो रोजाइ बनेको छ । पर्यटन व्यवसाय सञ्चालनको प्रमुख आधार नै पर्यावरण भएकाले नेपाली पर्यावरणले पर्यटन व्यवसायलाई पूर्णरूपमा सहयोग पुऱ्याएको छ ।

पर्यटकहरू हिमाल आरोहण गर्न, जङ्गल सफारी गर्न, बाइकयात्रा गर्न, च्याफिटड गर्न, हिउँ चिप्लेटी खेल्न, रक क्लाइम्बिङ गर्ने उद्देश्यका साथ नेपाल आउने गर्छन् । मनोरञ्जन तथा सहासिक खेल उनीहरूको रोजाइ हुने गर्दछ । पर्यटकको रोजाइ अनुसारको पर्यावरण नेपाल भूमिमा रहेका कारण यहा पर्यटन व्यवसाय सञ्चालन भइरहेको पनि छ भने यसलाई अभै बिस्तार गर्न सकिने सम्भावना पनि उत्तिकै छ । यहाँ रमणीय पर्यावरण नहुने हो भने पर्यटक आउँदैनथे, पर्यटक नआएपछि पर्यटन व्यवसाय सञ्चालन गर्न सकिँदैनथ्यो ।

हाम्रो मुलुकको सुन्दर प्राकृतिक पर्यावरणले पर्यटकलाई लोभ्याएर पटकपटक नेपाल भ्रमण गर्ने मनसायमा पुऱ्याउँछ र पर्यटन व्यवसाय पनि फस्टाउँदै जान्छ । रमणीय प्राकृतिक पर्यावरण नै पर्यटन व्यवसाय सञ्चालनको आधार भएकाले नेपाली पर्यावरणले पर्यटकलाई नेपाल यात्रा गराएर पर्यटन व्यवसायलाई सहयोग गरेको छ भन्ने कुरा सत्य हो । विविधतायुक्त सुन्दर पर्यावरण नहुने हो भने न पर्यटक आउँथे न पर्यटन व्यवसाय सञ्चालन संभव हुन्थ्यो ।

(ख) नेपालको पर्यटनको विकासमा स्थानीय समुदाय तथा सरकारको भूमिका उल्लेख गर्नुहोस् ।

कुनैपनि मुलुक विकासको प्रमुख आधार पर्यटन पनि हो । पर्यटनलाई उद्योगका रूपमा लिइन्छ । पर्यटन उद्योगका माध्यमबाट राष्ट्रको आर्थिक विकासमा महत्वपूर्ण टेवा पुग्दछ । पर्यटन उद्योगका मूल मेरूदण्ड भनेका पर्यटक हुन् । पर्यटकलाई आकर्षित गर्न स्थानीय समुदाय तथा सरकारको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ । पर्यटनको विकासका लागि राज्यका तर्फबाट उचित नियमकानुन तथा आचारसंहिता निर्माण गर्नुपर्दछ भने पर्यटकीय स्थलको सुरक्षा तथा समृद्धिका लागि यथोचित बजेट विनियोजन तथा योजना कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ । यस्तै स्थानीय समुदायले आफ्नो भूगोलमा भएका सुन्दर पर्यावरण, संरक्षित क्षेत्र, स्थानीय संस्कृति, चालचलन, परम्परा, भेषभुषा, भाषा आदिको प्रचारप्रसार गरेर पर्यटकलाई आकर्षित गर्ने तथा पर्यटन विकासमा योगदान पुऱ्याउने कार्य गर्नुपर्दछ । पर्यटनको विकासमा सरकार र स्थानीय समुदायले मिलेर सहकार्य गर्नुपर्छ । स्थानीय समुदायले पर्यटन विकासका लागि ल्याएका योजनालाई सरकारले सहयोग गर्नुपर्छ भने सरकारी योजना तथा नीतिलाई स्थानीय समुदायले कार्यान्वयनका लागि मदत गर्नुपर्छ । सरकार र समुदायको साभेदारी कार्यले नै पर्यटन विकासको आधार र समृद्धि संभव हुन्छ । एक आपसका योजना तथा नीतिको विरोध नगरी खुलेर छलफल गर्नुपर्छ र उपयुक्त योजना तथा नीतिलाई तत्काल कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ । स्थानीय समुदायले आफ्नो क्षेत्रमा भएका पर्यटकीय स्थल, मठमन्दिर, संस्कृति, भेषभुषा आदिका बारेमा सरकारलाई जानकारी गराइ तिनको समृद्धि, विकासका लागि आवश्यक बजेटको मागसमेत गर्नुपर्दछ । सरकारका तर्फबाट पनि स्थानीय पर्यटकीय क्षेत्रको विकासका संभावनाहरू खोजी, अध्ययन अनुसन्धान गरी तिनको संरक्षण गर्ने र पर्यटकलाई आकर्षण गर्ने कार्य तथा योजना ल्याउनु आवश्यक हुन्छ । यसरी स्थानीय समुदाय र सरकारको सहकार्यमा नै पर्यटन व्यवसाय विकास हुन सक्छ ।

९. दिइएको अनुच्छेद पढी कुनै पाँचओटा प्रश्न निर्माण गर्नुहोस् :

यासांगुम्बा उच्च पहाडी तथा हिमाली भेकमा पाइने अनौठो किसिमको शक्तिवर्द्धक जडीबुटी हो । यासांगुम्बा यस कारणले पनि अनौठो छ, जुन हिउँदभरि एक किसिमको भुसिल्लिकाराको रूपमा रहन्छ र वर्षा लाग्न थालेपछि त्यस भुसिल्लिकाराको शरीरमा दुसी आउँछ । त्यो दुसी नै वनस्पतिमा रूपान्तरित हुन्छ । यो तिन हजार पाँच सय मिटरदेखि पाँच हजार मिटर उचाइसम्मको चिसो हावापानी भएका रसुवा, गोरखा, मुस्ताङ, मनाङ, जुम्ला, हुम्ला, कालिकोट, मुगु, डोल्पा, बझाङ, दार्जुला जिल्लाहरूमा पाइन्छ । नेपालका अतिरिक्त भारत, भुटान र चीनको तिब्बत प्रदेशमा पनि यसको उपलब्धता छ । चीनमा यसको उपयोग शक्तिवर्द्धक जडीबुटीका रूपमा दुई हजार वर्ष अघिदेखि नै भए पनि नेपालमा भने केही वर्ष अघिसम्म हिमाली बासिन्दाहरूले चौरीलाई ताकत बढाउने ओखतीका रूपमा मात्र प्रयोग गर्दथे । गएको दुई दशक यता नै नेपालमा पनि अत्यन्त बहुमूल्य जडीबुटीका रूपमा मानिसहरूले यसको उपयोग गर्न थालेका छन् । यसको सङ्कलन र खरिदबिक्रीबाट राज्यलाई ठूलो राजस्व प्राप्त हुन थालेको छ ।

राज्यस्तरबाटै यसको उचित संरक्षण, व्यवस्थित सडकन र तस्करहरूबाट हुने चोरी निकासीलाई नियन्त्रण गर्न सके देशलाई तुलो आम्दानी प्राप्त हुने कुरामा दुई मत छैन।

- ७
- (क) यासांगुम्बालाई किन अनौठो जडीबुटी भनिन्छ ?
- (ख) यासांगुम्बा कस्तो भौगोलिक वातावरणमा पाइन्छ?
- (ग) केही वर्ष अधिसम्म यासांगुम्बाको प्रयोग नेपालमा कुन रूपमा भएको थियो?
- (घ) यासांगुम्बाबाट राज्यलाई कसरी सहयोग पुगेको छ?
- (ङ) संरक्षण र तस्कर शब्दका अर्थ लेख्नुहोस्।

१०. दिइएको अनुच्छेद पढी अन्त्यमा सोधिएका प्रश्नहरूको उत्तर दिनुहोस्:

आधुनिक भौतिक विज्ञानले विश्वमा एउटा नयाँ क्रान्तिको जन्म दिएको छ। भौतिक विज्ञानका प्रणेता न्युटनलाई मानिन्छ। तर न्युटन मात्र नभएर ग्यालिलियो र आइन्स्टाइन यी तिनै जना भौतिक विज्ञानका प्रणेता मानिन्छन्। न्युटनले चालको नियम, ग्यालिलियोले खगोल विज्ञान र आइन्स्टाइनले सापेक्षता (आफू स्वतन्त्र नभएर अर्कासित सम्बद्ध हुने गुण वा अवस्था) को नियम पत्ता लगाएका हुन्। भौतिक विज्ञानको आरम्भ प्राचीन ग्रीकबाट भएको मानिन्छ। यसले शक्ति र बलसँग सम्बन्धित समय र स्थानबाट चाल र पदार्थको अध्ययन गर्दछ। अर्थात् यसले वस्तुको चाल र त्यसमा बलको असरका बारेमा अध्ययन गर्दछ। त्यति मात्र नभएर यसले विद्युत् तरङ्ग र त्यसको असरको पनि अध्ययन गर्दछ। विद्युत् तरङ्गकै माध्यमबाट सात समुद्रपारिका मानिससँग प्रत्यक्ष कुराकानी गर्न सकिन्छ। यसको अध्ययनको क्षेत्र असीमित छ। भौतिक विज्ञानकै माध्यमबाट प्रकृति र जीवन जगत्का विविध पक्षको अध्ययन गरिन्छ। यस विज्ञानले स्थान, काल, गति, विद्युत्, प्रकाश, ऊर्जा, भूगर्भ तथा खगोल आदि अनेक विषयको प्रामाणिक अध्ययन गर्दछ। समग्रमा प्रकृति, जीवनजगत् तथा ब्रह्माण्डसमेतको बृहत् क्षेत्रलाई यसले आफ्नो अध्ययनमा समेटेको छ।

प्रश्नहरू

- (क) भौतिक विज्ञानका प्रणेता को को हुन् ?
- ७ न्युटन, ग्यालिलियो र आइन्स्टाइन भौतिक विज्ञानको प्रणेता हुन्।
- (ख) भौतिक विज्ञानका आधारमा शक्ति र बलमा के भिन्नता छ?
- ७ भौतिक विज्ञानका आधारमा शक्ति भनेको काम गर्ने क्षमता हो भने बल भनेको वस्तुलाई स्थिर र चलमा परिणत गर्ने माध्यम हो।
- (ग) माथिको अनुच्छेदबाट दुईओटा समस्त शब्द टिप्नुहोस् र तिनको बनोट देखाउनुहोस्।
- ७ समस्त शब्द बनोट
- जीवनजगत् जीवन र जगत्

(घ) भौतिक विज्ञानले कसरी प्रकृतिको व्यापक क्षेत्रलाई समेटेको छ?
 ○ भौतिक विज्ञानकै माध्यमबाट प्रकृति, जीवनजगत, स्थानकाल, गति, विद्युत, ऊर्जा, भूगर्भ तथा खगोल अनेक विषयको प्रामाणिक अध्ययन अनुसन्धान गर्न सकिने भएकाले यसले प्रकृतिको व्यापक क्षेत्रलाई समेटेको छ भन्न सकिन्छ।

(ङ) भूगर्भ र खगोल शब्दका अर्थ लेख्नुहोस्:

○ भूगर्भ - पृथ्वीको भित्री वा तल्लो तह
 खगोल - आकाशमण्डल, अन्तरीक्ष

११. दिइएको अनुच्छेद पढी चारओटा बुँदा टिप्नुहोस् र एक तृतीयांशमा सार लेख्नुहोस् :

नेपालको भूमिमा प्रशस्त खनिज सम्पदाहरू छन् । नेपाली भूगोलको सतह तथा भूगर्भभित्र सुन, चाँदी, फलाम, तामा, अभ्रक, सिसा, जस्ता, खरी, स्लेट, मार्बल, गोरु, कोइला, ग्याँस, पेट्रोलियम, युरेनियम, सोडा, बिरेनुन आदि अनेकौँ खनिजहरू छन् । सुनकोसी, बुढी गण्डकी, काली गण्डकी, रिउ खोला, कोसी आदिमा सुन पाइन्छ । यसका साथै कर्णालीको बगरमा पनि सुन पाइन्छ । चिसापानी गढी, बागलडु र फूलचोकीमा चाँदी पाइन्छ भने ठोसे, फूलचोकी, चितवन, कुलेखानी, भैसे, फर्पिङ, डोटी आदिमा प्रशस्त फलाम पाइन्छ । तामाखानी, कुलेखानी, बुद्ध खोला, वाप्सा, मार्फा, इलाम, म्याग्दी आदिमा तामा र भोजपुर, सिन्धुली, लमजुङ, गोसाइँकुण्ड, सुन्दरीजल जस्ता ठाउँमा अभ्रक भन्ने खनिज पाइन्छ । चोभार, भैसे, धनकुटा, मोरङ जस्ता ठाउँमा चुनढुङगा र गणेश हिमाल, फूलचोकी, मकवानपुर, माजेर खोला आदि ठाउँमा सिसा जस्ता पाइन्छन् । त्यसै गरी चिसापानी गढी, गोसाइँकुण्डमा गन्धक तथा खोटाङ, सिन्धुपाल्चोक, भोजपुरमा खरी पाइन्छन् । दाङ, सल्यान, चौतारा, काठमाडौँ उपत्यका आदि ठाउँमा कोइला र नेपालगन्ज, मुक्तिनाथ, दैलेख, प्युठान, कोइलाबास, दाङलगायतका धेरै ठाउँमा पेट्रोलियम पाइने सम्भावना छ । अत्यन्त बहुमूल्य मानिने युरेनियम मुक्तिनाथ लगायतका केही ठाउँमा पाइने कुरा अनुसन्धानहरूले देखाएको छ । यस्ता खनिजहरूको आधुनिक तरिकाले उत्खनन, प्रशोधन र प्रयोग गर्न आवश्यक छ ।

○ बुँदाहरू

- (क) नेपालको भूगर्भ विभिन्न किसिमका खनिज सम्पदाले भरिएको
 (ख) नेपालका नदीका बगरमा सुन समेत पाइने,
 (ग) बहुमूल्य युरेनियम नेपालका मुक्तिनाथ लगायतका केही ठाउँमा मात्र पाइने,
 (घ) नेपालका विभिन्न ठाउँमा प्राप्त हुने खनिज सम्पदाको उत्खनन र प्रयोग आवश्यक रहेको ।

सारांश

नेपालका खनिज सम्पदा

नेपाली भूमिमा अनेक किसिमका खनिज सम्पदाहरू जस्तै तामा, पित्तल, फलाम, स्लेट मार्बल कोइला, चुनढुङगा, खरी आदि पाइन्छन् । यहाँका सुनकोसी, बुढी

गण्डकी, काली गण्डकी रिउ खोला, कोसी आदि नदीका बगरमा सुन पाइन्छ । बहुमूल्य मानिने खनिज सम्पदा युरोनियम समेत नेपालको मुक्तिनाथ क्षेत्रमा पाइन्छ । नेपालका विभिन्न भागमा पाइने खनिज सम्पदाको उत्खनन र प्रयोग गर्नु आवश्यक छ ।

१२.

दिइएको पाठ पाठनुहोस् र सोधिएका प्रश्नहरूको उत्तर दिनुहोस्:

आधारभूत रूपमा अनुच्छेद दुई किसिमका हुन्छन्- आत्मपरक अनुच्छेद र वस्तुपरक अनुच्छेद । यसलाई प्रस्तुति वा शैलीका आधारमा गरिने वर्गीकरण पनि मानिन्छ ।

आत्मपरक अनुच्छेदमा लेखकको विचार वा अनुभूतिलाई प्राथमिकता दिइन्छ । यसमा लेखकले कुनै वस्तु, घटना वा भावमाथिका आफ्ना निजी विचारहरू राख्दछ । लेखकले राखेका यस्ता विचारहरूमाथि पाठक सहमत हुन पनि सक्छ र नहुन पनि सक्छ । यस किसिमको अनुच्छेदको दृष्टिबिन्दु प्रायजसो प्रथम पुरुषात्मक हुन्छ ।

वस्तुपरक अनुच्छेदमा लेखकले तथ्यहरूमाथि बढी जोड दिएको हुन्छ । वस्तु, घटना वा भावको अनुच्छेद तयार पार्ने सिलसिलामा लेखक सामान्य सत्यहरूमाथि निर्भर रहनु तथ्यमाथि जोड दिनु हो । यस्ता तथ्यहरू प्रायशः सबैका लागि स्वीकार्य हुन्छ । यस किसिमको अनुच्छेदको दृष्टिबिन्दु मूलतः तृतीय पुरुषात्मक हुन्छ । उपसंहारमा के प्रस्ट हुन्छ भने विचार प्रधान रचना आत्मपरक र तथ्य प्रधान रचना वस्तुपरक हुन्छ । तर एउटै अनुच्छेदमा पनि विचार र तथ्यको उपस्थिति हुन सक्छ ।

- (क) आधारभूत रूपमा अनुच्छेद कति किसिमका हुन्छन्?
 ○ आधारभूत रूपमा अनुच्छेद आत्मपरक र वस्तुपरक गरी दुई किसिमका हुन्छन् ।
- (ख) कस्तो अनुच्छेदलाई आत्मपरक अनुच्छेद भनिन्छ?
 ○ लेखकले आफ्ना विचार वा अनुभूतिलाई प्राथमिकता दिएर लेखिएको अनुच्छेदलाई आत्मपरक अनुच्छेद भनिन्छ ।
- (ग) अनुच्छेदमा वस्तुपरक विषयलाई कसरी वर्णन गरिएको हुन्छ?
 ○ अनुच्छेदमा वस्तुपरक विषयलाई सबैका लागि स्वीकार्य हुने तथ्यहरू समावेश गरेर वर्णन गरिएको हुन्छ ।
- (घ) आत्मपरक अनुच्छेद र वस्तुपरक अनुच्छेद बिचको मुख्य अन्तर के हो ?
 ○ आत्मपरक अनुच्छेद विचार प्रधान हुन्छ भने वस्तुपरक अनुच्छेदमा तथ्यमा जोड दिइएको हुन्छ । यी दुईमा यसै कुराको अन्तर हुन्छ ।

१३. दिइएको अनुच्छेद आत्मपरक हो भन्ने आधार के के छन्, पुष्टि गर्नुहोस् ।
 मेरो गाउँ सहरी सभ्यताभन्दा टढा छ । छलछाम, छक्कापन्जा, जालभेल, धुँवाधुलो, होहल्ला, कोलाहल, विरोध, हडतालभन्दा अलग छ । प्राकृतिक सौन्दर्यको अनुपम उदाहरण मेरो गाउँमा पाउन सकिन्छ । कञ्चनजङ्घा हिमाललाई शिरमा बोकी पहाडी टारलाई टकेर रहेको मेरो गाउँ फरक छ, शान्त छ अनि सौभ्य प्रकृतिको छ । छेउमा बग्ने जबर खोलाले मेरो गाउँलाई र गाउँले

जिन्दगानीलाई सङ्गीतम बनाइरहन्छ । हिउँ पालेर बग्दै दर्शनढुङ्गासँग लडिबडी गर्दै आएको पानीलाई धारामा समेटेर गाउँको बिचमा ल्याइपुन्याएको पानीले तनको प्यास मात्र मेट्दैन, मनको सारा प्यासहरू निशेष गरिदिन्छ । लाग्छ, त्यो धाराको पानी अञ्जुलीमा वा गाभाको पातमा थापेर पिउँदा पानी होइन, अमृत पिइरहेको छ । त्यसैले मलाई मेरो गाउँ स्वर्गको एउटा टुक्रा भैँ लाग्छ ।

○ दिइएको अनुच्छेद आत्मपरक अनुच्छेद नै हो । यस अनुच्छेदमा लेखकले कुनै तथ्य प्रस्तुत नगरी आफ्नो गाउँका बारेमा आफ्ना विचार एहोहोरो प्रस्तुत गरेका छन् । अर्को कुरा यस अनुच्छेदमा आत्मपरक अनुच्छेदका लागि आवश्यक प्रथम पुरुष दृष्टिबिन्दुको प्रयोग भएको छ । अनुच्छेदमा प्रयोग भएका मेरो र मलाई जस्ता शब्दले प्रष्ट पारेका छन् । लेखकलाई आफ्नो गाउँ स्वर्गको एउटा टुक्राभैँ लागेको छ जुन कुरामा पाठक सहमत नहुन पनि सक्छ । यस अनुच्छेदमा लेखकले व्यक्त गरेका विचार, भावना निजी हुन् । त्यसैले यो आत्मपरक अनुच्छेद हो ।

१४. दिइएको अनुच्छेद वस्तुपरक हो भन्ने आधार के के छन्, पुष्टि गर्नुहोस्: आजको मानिसको विभन्न अङ्ग बनिसकेको सूचना प्रविधिको आफ्नै इतिहास छ । पहिले पहिलेका मानिसहरू परेवा वा बाजलाई तालिम दिएर चिठी ओसारपसार गराउँथे । त्यस्तै कतिपय सूचना आदानप्रदानका लागि कर्नाल फुक्ने, दमाहा वा ढोल बजाउने चलन थियो । यस्तो चलन अद्यापि पाइन्छ । पछि हुलाक सेवाका विस्तार भयो । यातायातको विस्तारसँगै सूचनाको आदानप्रदान पनि अभिद्वततर गतिमा हुन थाल्यो । पत्रपत्रिकाको प्रकाशनले यसलाई अभिद्विस्तार गयो । रेडियो, टेलिफोन र टेलिभिजनको आविष्कार भएपछि त सूचना प्रविधिको क्षेत्रमा मानव सभ्यताले कोल्टे नै फेर्‍यो । बिसौं शताब्दीको अन्त्यदेखि सुरु भएको इन्टरनेट र त्यससँगै सम्बन्धित इमेल सेवापश्चात् सिङ्गो मानव सभ्यता साइबर दुर्निर्माण प्रवेश गयो । अहिले प्रचलित इन्टरनेटसम्बद्ध फेसबुक, ट्विटर, भाइबर, स्काइपलगायतका साइबर सुविधा सूचना प्रविधिका नवीन रूपहरू हुन् ।

○ दिइएको अनुच्छेद वस्तुपरक अनुच्छेद हो । यस अनुच्छेदमा सञ्चार प्रणालीको इतिहास र वर्तमानका बारेमा तथ्यहरू प्रस्तुत छ । यहाँ प्रस्तुत तथ्यमा पाठक सहमत हुन सक्छन् । यहाँ लेखकको कल्पना र विचार छैन त्यसैले यो वस्तुपरक अनुच्छेद हो भन्ने पुष्टि हुन्छ ।

सुनाइ र बोलाइ

१. सुनाइ पाठ ७ सुनी दिइएका प्रश्नको उत्तर दिनुहोस्: कुनै निश्चित भूभागसम्म फैलिएर रहेका रूखबिरुवा मात्र भएको भूमिलाई वन वा जङ्गल भनिन्छ । वन वा जङ्गलमा अनेक किसिमका रूखपात, भ्यास र भाडीहरू रहेका हुन्छन् । यो अनेक किसिमका जङ्गली जनावर, चराचुरुङ्गी र किराफट्याङ्ग्राहरूको वासस्थल पनि हो । नेपालको तराईतिरको जङ्गलमा साल, सतिसाल, टिक, मसला, सिसौ, शिरीष, खयर, साज, सिमल, हरो, बरो, जमुना, बकाइनो, निमपत्ती, फलेदो, बयर, कदम, अँगैरी, पुटुकी, भर्ला, बाँस आदि

पाइन्छन् भने पहाडी र हिमाली भेकतिर उतिस, पैयु, काफल, चिउरी, सुन्तला, नासपाती, सल्लो, धुपी, देवदार, खनिउँ, चिलाउने आदि पाइन्छन् । नेपाली जङ्गलमा स्याल, मृग, बाघ, भालु, चितुवा, गैडा, हात्ती, घोरल, ब्वाँसो, खरायो, जरायो, बनल, चित्तल, अर्ना, निल गाई, फ्याउरो, न्याउरी मुसा, दुम्सी, लोखर्के, सालक, गोहोरो, बाँदर, ढेंडु जस्ता जनावरहरूदेखि लिएर अजिङ्गर, सर्प, बिच्छी, माकुरो, आदि पनि जङ्गलमै रहन्छन् । कोइली, चिब, सारौं, धनेस, ढुकुर, लाटोकोसेरो, मयुर, काग, फिस्टा, लुईचे, कालिज, ठेउवा, सुगा, हुट्टियाउँ, भुँडीफोर, गिद्ध, चिल, डाँफे, मुनाल, काँडे भ्याकुर, मैना, भँगेरो, कर्मी चरा जस्ता अनेकानेक पन्छीहरू पनि जङ्गलमै रमाउँछन् ।

(क) साल र अँगोरी कहाँ पाइन्छन् ?

☉ साल र अँगोरी तराईका जङ्गलमा पाइन्छन् ।

(ख) कस्तो भूमिलाई जङ्गल भनिन्छ ?

☉ कुनै निश्चित भूभागसम्म फैलिएर रहेको रूखबिरुवा मात्र भएको भूमिलाई जङ्गल भनिन्छ ।

(ग) नेपालमा पाइने चराहरू के के रहेछन् ?

☉ कोइली, चिबे, सारौं, धनेस, ढुकुर, लाटोकोसेरो, मयुर, काग, फिस्टा, लुईचे, कालिज, ठेउवा, सुगा, हुट्टियाउँ, भुँडीफोर, चिल, गिद्ध, डाँफे, मुनाल, काँडे भ्याकुर, मैना भँगेरो, कर्मीचरा आदि नेपालमा पाइन्छन् ।

(घ) नेपालमा चराचुरुङ्गी र वनस्पति विविधता किन पाइन्छ ?

☉ नेपालका वनजङ्गल थरीथरीका वनस्पतिले भरिएका छन् र ती वनस्पतिलाई बासस्थान बनाएर अनेक प्रजातिका चराचुरुङ्गी बस्ने हुनाले नै चराचुरुङ्गी र वनस्पतिमा विविधता पाइन्छ ।

२. तपाईंको स्थानीय तहमा पाइने वनस्पति, जनावर र चराचुरुङ्गीका नाम लेखी कक्षामा सुनाउनुहोस् :

(कक्षामा छलफल गर्ने)

३. तपाईंको क्षेत्रमा पाइने जडीबुटीको नाम र उपयोगिताबारे समूहमा छलफल गरी कक्षामा सुनाउनुहोस् :

(समूहमा छलफल गर्न सकिने)

भाषातत्त्व

१. दिइएको अनुच्छेद पढी उपसर्ग लागेका शब्द पहिचान गर्नुहोस्:

नेपाल प्राकृतिक विलक्षणताका दृष्टिले सम्पन्न मुलुक हो । यसको चौहद्दीभिन्न विशिष्ट भौगोलिक संरचना छ । जलस्रोतको अपार भण्डार छ । विभिन्न किसिमका रुखपात र जडीबुटी छन् । सुलभ दुर्लभ वन्यजन्तुहरू र अनेक किसिमका खनिज पदार्थहरू पनि छन् । प्रकृति प्रदत्त यस्ता वस्तुहरू नै नेपालका प्राकृतिक सम्पदा हुन् । त्यसैले प्राकृतिक सम्पदाका दृष्टिले नेपाल अत्यन्त समृद्ध मुलुक हो ।

- उपसर्ग व्युत्पन्न शब्द
पर्यटक
स्वागत
उपस्थिति
प्रतिकूल
प्रभाव
आधार
- निर्माण प्रक्रिया
परि + अटक
सु + आगत
उप. + स्थिति
प्रति + कूल
प्र + भाव
आ + धार
३. "पर्यापर्यटनका सम्भावना र आयाम" पाठको पहिलो अनुच्छेदमा रहेका उपसर्ग व्युत्पन्न शब्द पहिचान गरी निर्माण प्रक्रिया देखाउनुहोस् ।
- उपसर्ग व्युत्पन्न शब्द
प्रकृति
सम्बन्ध
प्रयोग
अभिव्यक्ति
आधार
अनुसन्धान
परिचर्चा
निर्माण
सम्पूर्ण
निर्जीव
निरन्तर
उत्पादन
प्रक्रिया
संहार
विज्ञान
- निर्माण प्रक्रिया
प्र + कृति
सम् + बन्ध
प्र + योग
अभि + व्यक्ति
आ + धार
अनु + सन्धान
परि + चर्चा
निर् + माण
सम् + पूर्ण
निर् + जीव
निर + अन्तर
उत् + पादन
प्र + क्रिया
सम् + हार
वि + ज्ञान
४. दिइएका शब्दको निर्माण प्रक्रिया देखाउनुहोस्:
- शब्द
अकाल
अनमोल
कुबुद्धि
बिजोर
बेइज्जत
गैरकानुनी
नाबालक
अतिरिक्त
अधिकार
अनुमान
अपवाद
- निर्माण प्रक्रिया
अ + काल
अन + मोल
कु + बुद्धि
बि + जोर
बे + इज्जत
गैर + कानुनी
ना + बालक
अति + रिक्त
अधि + कार
अनु + मान
अप + वाद

अभिभावक
 अवलोकन
 उत्कृष्ट
 उपहार
 निबन्ध
 निर्धारण
 निस्सन्तान
 पराजय
 परिभाषा
 प्रगति
 प्रतिनिधि
 विदेश
 सम्मान
 अदृश्य
 अनपढ
 कुबाटो
 बिसन्चो
 बेइमान
 गैरसरकारी
 नामर्द
 अत्याचार
 अध्यादेश
 अन्वेषण
 अपमान
 अभ्युदय
 अवरोध
 आमरण
 उल्लिखित
 उपचार
 नियम
 निराकार
 निष्पाप
 परावर्तन
 पर्यावरण
 प्रदेश
 प्रत्याशा
 वियोग
 सङ्कल्प

अभि + भावक
 अव + लोकन
 उत् + कृष्ट
 उप + हार
 नि + बन्ध
 निर् + धारण
 निस् + सन्तान
 परा + जय
 परि + भाषा
 प्र + गति
 प्रति + निधि
 वि + देश
 सम् + मान
 अ + दृश्य
 अन + पढ
 कु + बाटो
 बि + सन्चो
 बे + इमान
 गैर + सरकारी
 ना + मर्द
 अति + आचार
 अधि + आदेश
 अनु + इषण
 अप + मान
 अभि + उदय
 अव + रोध
 आ + मरण
 उत् + लिखित
 उप + चार
 नि + यम
 निर + आकार
 निस् + पाप
 परा + वर्तन
 परि + आवरण
 प्र + देश
 प्रति + आशा
 वि + योग
 सम् + कल्प

सुक्ति	सू + उक्ति
अत्युक्ति	अति + युक्ति
उन्मुख	उत् + मुख
संहार	सम् + हार
अध्ययन	अधि + अयन
पर्यटन	परि + अटन
विजय	वि + जय

५. दिइएका उपसर्ग लगाइ शब्द निर्माण गर्नुहोस्:

उपसर्ग	निर्मित शब्दहरू
अधि	अधिकार, अधिपति
दुर -	दुर्गम, दुर्दशा
दुस्	दुष्कर्म, दुष्प्रयास
निस्	निष्कर्म, निश्चल
प्र	प्रहार, प्रयोग
अ	अकाल, अबेला
उत्	उत्पति, उच्चारण
सु	सुकर्म, सुपुत्र
आ	आदेश, आक्रमण
सम्	सन्देश, संहार

६. अ, अन, क्, वि, बे, बद्, गैर, ना, स उपसर्ग लगाइ शब्द बनाउनुहोस् । यसरी बनेका शब्द प्रयोग गरी अनुच्छेद रचना गर्नुहोस् ।

अकाल, अनपत्यार, कुबेला, बिजोर, बेइज्जत, बद्नाम, गैरसरकारी, नालायक,

सिर्जना र परियोजना

१. तपाईंको स्थायी बसोबास भएको स्थानीय तहमा के कस्ता प्राकृतिक सम्पदाहरू छन्? खोजी गरी एउटा निबन्ध लेख्नुहोस्:
(स्थायी बसोबास फरक हुने भएकाले आफू स्थायी बसोबास गरेका क्षेत्रका प्राकृतिक सम्पदाका बारेमा लेख्न सकिने ।)

२. महामारीले जनजीवनमा पारेको प्रभाव र त्यसको नियन्त्रणका बारेमा अपनाउने उपायहरू समेटि निबन्ध लेख्नुहोस्:

महामारीको प्रभाव र नियन्त्रणका उपायहरू

मानव, अन्य प्राणी तथा वनस्पतिको ठूलो सङ्ख्यामा विनाश हुने गरी देखा पर्ने विभिन्न प्रकोप तथा रोगव्याधीलाई महामारी भनिन्छ । महामारीले मूलतः मानिस तथा पशुपन्छी र जनावरको मृत्यु हुन्छ । महामारी मानिसका लागि निकै घातक प्रकोप हो । मानव समुदायको इतिहासलाई हेर्ने हो भने लामो समयको अन्तरालमा विनाशकारी महामारीहरू देखा परेका छन् । विगतका समयमा देखा परेका प्लेग, स्पेनिस फ्लू, एड्स, सार्स, इभोला, क्षयरोगजस्ता महामारीले विश्वमा लाखौंलाख मानव जीवनको इहलीला समाप्त परेको छ । यस किसिमका महामारी मानवका लागि अभिषाप हुन् । वर्तमान विश्वले सन् २०१९को अन्त्यतिरदेखि हालसम्म कोरोना महामारीको सामना

गरिरहेको छ र त्यस महामारीका कारण पनि लाखौं मानिसले धर्तीबाट अकालमा बिदा लिइसकेका छन् । यो महामारी अझै पनि नियन्त्रणमा आउन सकेको छैन र मान्छेलाई दिनानुदिन सुलुसुलु निलिरहेको छ ।

महामारीले जनजीवनमा व्यापक असर पुऱ्याउँछ । आजको विज्ञानको युगलाई पनि विभिन्न प्रकारका महामारीले बेलाबेला चुनौति दिइरहेका छन् । महामारी फैलिएपछि जनजीवन असामान्य बन्दछ । मान्छेहरू घरबाहिर निस्केर कर्मक्षेत्रमा जान समेत डराउँछन् । महामारीका कारण भोकमरी फैलन्छ । कतिपय धनी भनिएका राष्ट्रको अर्थतन्त्रसमेत ध्वस्त हुन्छ । प्रत्येक राष्ट्रमा सरकारका तर्फबाट विभिन्न प्रकारका नियम ल्याइन्छन्, लकडाउनको अवस्था सिर्जना हुन्छ । महामारीले दैनिक ज्यालादारी गरी खाने मजदुर, श्रमिक वर्गको जीवनमा उथलपुथल ल्याइदिन्छ । महामारी फैलिएपछि भोकमरीका कारणसमेत मानिसको मृत्यु हुन्छ । जनजीवन असामान्य बन्दछ । मानिसका सामाजिक, सांस्कृतिक कार्यक्रमहरू बन्द हुन्छन्, मानिस मनोवैज्ञानिक रूपमा समेत ग्रसित जीवन बिताउँछ, मानिस रातभर निदाउन नसकेर छटपटिन्छन्, जीवनमा अन्योलको स्थिति सिर्जना हुन्छ ।

प्लेग, हैजा, कोरोना, सार्स, इभोलाजस्ता खतरनाक महामारी अति चाँडो मावन समुदायमा फैलिने हुँदा यस्तो अवस्थामा मानिस सचेत हुनैपर्छ । मानिसका शिरमाथि घुमिरहेका यस्ता खतरनाक महामारीले कसलाई कुनबेला लैजान्छ भन्ने पत्ता नहुने हुनाले प्रत्येक मानिस यसबाट बच्न आफैँ सचेत हुन जरुरी हुन्छ । मानव इतिहासमा विभिन्न समयमा देखा परेका महामारीका कारण विकासको क्रममा ठेस लागेको पाइन्छ । महामारी रोगथामका लागि प्रत्येक राष्ट्रले विभिन्न अनुसन्धान गरी यसका विरूद्धका खोप तथा औषधी निर्माण गरेपछि भने महामारीले डाँडो काट्नु परेको कुरा इतिहासमा लेखिएकै छ ।

मान्छेलाई आफ्नो आहारा बनाउन आउने महामारीलाई नियन्त्रण गर्नका लागि महामारी फैलने कारण पत्ता लगाई अधि बढ्नु आवश्यक हुन्छ । यस्तो अवस्थामा मानिसले राज्य तथा सरकारबाट जारी गरिएका सूचनाको पालना गर्नुपर्छ । यसप्रकारका महामारीबाट बच्न उच्च मनोबल, सहास र सामुहिक प्रयासको पनि आवश्यकता पर्छ । जनसमुदायले स्वास्थ्यकर्मी तथा विज्ञहरूका सल्लाह, सुभावलाई कडाइका साथ आफ्नो जीवनमा लागू गर्नुपर्छ । कमजोर मनोबल भएका समुदायमा आवश्यक परामर्श तथा जीवन जिउने कलाका बारेमा प्रशिक्षण दिनु आवश्यक हुन्छ । महामारी फैलिएको कठिन अवस्थामा सञ्चार माध्यमको महत्त्वपूर्ण भूमिका हुन्छ । सञ्चार माध्यमले महामारीका सम्बन्धमा सूचना तथा जानकारी र यसबाट बच्ने उपायहरू प्रशारण गरेर जनसमुदायलाई सहयोग पुऱ्याउन सक्छन् । मानव समुदायमा लामो समयको अन्तरालमा मात्र महामारी फैलिएका छन् र केही महिना वा वर्षको अनुसन्धानपछि तिनका विरूद्ध औषधी पनि बन्ने गरेकाले सधैँ आत्तिनुपर्ने अवस्था रहिरहँदैन । धैर्य र उच्च मनोबलका साथ महामारीसँग जुध्न सकेमा यस्ता महामारीलाई परास्त गर्न सकिन्छ ।